

Nekoliko o kranjskih jezerih.

Spisal E. Lah.

Dežela krájuska nima lépš'ga krája,
Ko je z okóljšno tá, podóba rája.

Preširen.

Kako bogata razlika se nam kaže v vsakem obziru v geografiji kranjske dežele! Orografično že za tega delj zanimljiva, da pripada v večji svoji polovici mnogovrstnemu planinskemu gorstvu, postane Kranjska še toliko mikavnejša, ker se vežejo v njej neposredno Planine ž njim vsekozi nasprotnim Krasom. Nizkih ravnin se dotikajo najvišje goré, globokih dolin strmo hribovje, nizkih prehodov gole pečine.

Sicer ne tako velik, vender še pomenljiv kontrast se nam kaže pri kranjskih rekah. V Kranjski so zastopane vse vrste tekočih vodá od ponižnega gorskega vrelca do mogočne, deroče reke; Kranjska strinja v sebi neštivilno malih in večjih slapov, celo therm ne pogreša. Mimo navadnih in pravičnih rek ima Kranjska, posebno v svoji južni polovici, celo vrsto malih, pa tudi večjih rek, ki teko časih le perijodično, sem pa tjà tudi skoro ves čas pod zemljo.

Mnogovrstnost kranjskih gorá in rek se ponavlja tudi slednjič pri jezerih. Nisem se namenil opisavati lepoto njihovo, opisala so jo že spretnejša peresa. Stvar je večini tudi že gotovo vrlo poznata, kajti če se mu je le nudila prilika, gotovo jo je vsak porabil, da je obiskal bohinjsko, posebno pa bledsko stran, katera velja že našemu Preširnu za najlepši kraj Kranjske, katera mu je „podoba raja“.

Izpregovoriti hočem le nekoliko o kranjskih jezerih v geografičnem zmislu. Gledé števila in velikosti jezer se ve da Kranjska ne more meriti se z družimi planinskimi kronovinami, posebno s Koroško in Zgornjo Avstrijsko ne. Pač pa strinja Kranjska v sebi vse

vrste jezer, od malih gorskih jezer, ki so produkt vedno s snegom pokritih lednikov, do velikih jezer v nižavi. Kranjska ima tudi, kar je sicer malokateri deželi lastno, mimo velikega števila malih perijodičnih jezer, ki polnijo kotline Suhe Krajine in Krasa, perijodično jezero „par excellence“, znamenito cirkniško jezero.

Kako so vsa ta različna jezera nastala?

Geologično je dokazano, da je bila pred diluvijalno dobo vsa zdanja velika gorenjska ravnina od Javornika do Iga veliko jezero, in da so moleli mnogobrojni osamljeni vrhovi, n. pr. Šmarna Gora, Holmec, Rašica itd., kot otoki iz velicega jezera. Voda se je izgubljavala tem bolj od severa proti jugu, čim bolj nagnen je bil svet in čim bližij je bil visokim Julskim Planinam in Karavankom, iz katerih je neprestano dohajala velika množica pešcevja po eroziji vsled navala velikih vodá. Kjer ni bilo pravih dotokov, da bi zasipali poplavljenjo zemljo z dovedenim kamenjem, ohranila se je voda v večjih ali manjših kompleksih do današnjega dne. Tako je umeti močvirnato zemljo ljubljanskega barjâ, kjer so povodni tako pogoste in kjer je še dandanes 19 □^{km.} v večjih ali manjših kosih stalno z vodo napojenih. Akoravno je stalo vedno reguliranje že od Gruberjevih časov, torej dobrih sto let sem, dosti truda in stroškov, vendar je stvar še vedno zelo problematična. Dandanes je barje prepreženo na vse strani z vodotoki, v dolgosti kacic 140 kilometrov, da bi se tako nevarnost poplavljenja vsaj za silo zabranila in preprečila.

Kjer so bile globine prevelike, da bi jih bilo zasulo gorsko pešcevje, ohranila se je voda; tako sta ostali, oziroma ohranili se jezera bohinjsko in blejsko. Drugje se je voda ohranila, ker ni bila zadosti močna, da bi razrušila v teku časa tik sebe stoječe gorostasne pečine; to vidimo pri belopeških jezerih. Kjer so bile gore slednjič previsoke in vsled svoje plastike zadosti močne, da so kljubovale navalu vodá, dotoki pa tudi le perijodni, tam so nastala perijodna jezera, med njimi posebno cirkniško. —

Mala jezera pod Triglavom zaslužijo komaj imena jezer in so tudi le manjše pomembe. Prav za prav niso nič družega, kot stajani nekdanji ledniki izpod Triglava, in dajó svojo vodo slavnoznamemu, 76^{m.} visokemu slapu, bohinjski Savici. Nahajajo se v visokosti najmenj 1300^{m.} tik pod golimi pečinami divje Triglavove okolice.

Večje pomembe so druga kranjska jezera, ki se delé lahko po značaji in okolici v dve vrsti, v belopeški in bohinjsko jezero na jedni, v bledsko in cirkniško na drugi strani.

V samotni kotlini ležeči, po velikosti le neznatni, razprostirata se belopeški jezera tik pod najvišjimi kranjskimi velikani. V južno-zahodnem ozadju večjega jezera kipi mogočni Mangart v nebo; njega se dotikata visoki sedli Travnik in Ponca. Le v severovzhodu ponehajo vrhovi okrog jezer in prehajajo v manjše holme, ki se dvigajo tik nad ozko dolino kórenske Save. Med 955^m. visoko ležečim spodnjim, manjšim in med 958^m. visoko ležečim zgornjim, večjim jezerom se dviga kacic 20^m. visoka skala, v novejšem času imenovana po cesarjeviči Rudolfu v spomin na to, da je jezera pred nekoliko leti obiskal. —

Kar sta belopeški jezera v malem, to je bohinjsko jezero v velikem, namreč gorsko jezero v pravem pomenu besede. Samota se ponavlja tu še v toliko večji meri. Slabo uro dolgo, dobre polu četrti ure široko, zaliva bohinjsko jezero s svojo temno zeleno, skoro črno vodo zapuščeno kotlino, ki je obdana okrog in okrog z golim ali k večjemu slabo obrastanim skalovjem. Le proti jugovzhodu se odpre okolica, kjer si je urezala bohinjska Sava v teku stoletij priměroma še precej široko dolino. Gore, ki obdajajo v severozahodu, zahodu in jugozahodu bohinjsko jezero, pripadajo Triglavovemu predgorju in so še povsod nad 2000^m. visoke, posebno Škrbina, važna kot prehod iz bohinjske v bolško okolico.

Življenje, ki je pri prej omenjenih jezerih popolnoma zamrlo, nahaja se v toliko večji meri pri bledskem in cirkniškem. Sicer zalivata obe jezera tudi dolini, ki sta obdani okrog in okrog od hribovja in odprti le proti jedni strani. Hribovje je pa že ali veliko nižje, ali pa do vrha gosto obrasteno; podoba divjine zgine popolnoma. Pol ure dolgo in četrt ure široko se dotika bledsko jezero v svoji severozahodni polovici absolutno le še nekoliko 100^m. visocih hribov, kateri pripadajo kot skrajni stebri veliki bohinjski planoti Pokljuki in se polagoma izgubljajo v gorenjski ravnini, tako da je jezero v svoji jugovzhodni polovici že skoro popolnoma odprto. Relativno leži njegovo površje 474^m. visoko, tedaj 55^m. nižje kot pri bohinjskem, in še jedenkrat nižje, kot pri belopeških jezerih.

Cirkniško jezero spremljata v vsej njegovi dolgosti dobrih dveh ur dve gorstvi, v jugozahodu do vrha gosto obrasteni, povprek kakih

1300^m. visoki Javornik, v severovzhodu pa do vrha s travo porastena, srednje nad 1100^m. visoka Slivnica, v ljudski govorici domovje čarovnic. Proti severozahodu je dolina odprta, proti jugovzhodu jo pa zapira bloško in loško hribovje. Ob obeh jezerih je v nižavi polno vasij.

Po obliki se približujejo bledsko in belopeški jezери podobi kroga, bohinjsko in cirkniško sta pa podolgasti. Pri bledskem jezeru prevladuje največja dolgost od severozahoda do jugovzhoda za dobro tretjino nad največjo širokostjo od severovzhoda do jugozahoda. Pri podolgastem bohinjskem jezeru je največja dolgost skoro šestkrat, pri cirkniškem tudi še vedno petkrat večja, kot največja širokost. Največja dolgost meri pri bohinjskem jezeru skoro natanko od zahoda proti vzhodu, pri cirkniškem od severozahoda do jugavzhoda; največja širokost od severa proti jugu se nahaja pri bohinjskem jezeru v srednji tretjini njegove vzhodne, pri cirkniškem v srednji tretjini njegove južne polovice. Po obliki najnepravilnejše je cirkniško jezero, ki nareja več poluotokov in ima tudi precej velik otok, na katerem leži cela vas, Otok imenovana. Sicer ima le še bledsko jezero tudi mal otok skoro na sredi svoje severozahodne polovice.

Gledé dotokov in odtokov nahajamo pri kranjskih jezerih razen cirkniškega, precej pravilne prikazni. Vsako jezero ima svoj glavni, večinoma tudi jedini dotok, ki mu brez ozira na letni čas pravilno dohaja. Bohinjsko jezero dobiva svojo vodo na zahodu od slapa Savice in jo oddaje na vzhodu kot bohinjsko Savo; bledsko jezero dobiva svojo vodo od gorjanske strani in jo oddaje na jugozahodu, od koder se izliva po kratkem teku kot navaden potok v bohinjsko Savo. — Cirkniško jezero ima pa celo vrsto dotokov, ki se imenujejo večkrat po vaséh ob jezeru ležečih, zraven pa tudi celo vrsto požiralnikov, v katere se voda v pomladnem času izgubljava, da se v jesenskem času ob večjem deževji zopet pokaže. Najvažnejši, deloma podzemeljski, deloma nadzemeljski dotoki so: Veliki in Mali Obrh od loške, Lipsenščica, Stebrščica, Zlatavec in Ušiva Loka od bloške, Cirkniščica, Globovšek, Martinščica, Trstenik in Žerovski Obrh od cirkniške strani. Od požiralnikov so največji in najvažnejši: Rešeto, Vodonos, Ribiška Jama, Županova Luža, Sitarica, Male Ponikve, Retije, Velika in Mala Karlovica.

Po velikosti površja so kranjska jezera v primeri z jezeri drugih dežel celo nepomenljiva, ker tudi največje cirkniško jezero ne meri

več kot 20, bohinjsko jezero pa le 4 in bledsko jezero še celo le 3 $\square^{\text{km}}$, popolnoma nevažni sta v tem oziru belapeški jezeri.

Večje pomembe je že globočina, če tudi zgine pred globočino drugih jezer. Dasiravno so jezera ob južnem vzhodni Alp globokejša, kot ob severnem, vendar ne velja to tudi o kranjskih jezerih. Jezera zgornje Italije imajo po več sto metrov, tako da sezajo njih tla še globoko pod morsko površje, pri Lago Maggiore za 657^m; tedaj so le še za 43^m višja kot dno najnižje stoječe vode, kot dno mrtvega morja.

Pri cirkniškem in pri belobeških jezerih je globočina precej enakomerna in tudi ne posebno velika; ne tako pri bledskem in bohinjskem jezeru. Tu so si tudi vednostna preiskavanja in ljudsko mnenje nasprotna. Po narodovem mnenji ima bohinjsko jezero na več krajih po 80 sežnjev. Znani geolog Hochstetter pa pravi („Jahrbücher des oesterr. Alpenvereines III. Jahrg.“), da bohinjsko jezero nima nikjer nad 24 sežnjev, in še to le na malo krajih, posebno v sredi svoje največje širjave. Sploh je pa njegova vzhodna polovica precej globokejša, kot zahodna; prva ima povprek po 20 sežnjev globočine, druga komaj 15. Od krajev je najglobokejši tudi vzhodni, najplitvejši zahodni; severni in južni sta precej jednaka in sploh srednje globočine do 18 sežnjev. Da je zahodna stran plitvejša, kot vzhodna, to je popolnoma naravno, ker od zahodne prihaja jezeru deroča Savica, ki se daleč v jezeru še le popolnoma umiri.

Največja globočina bledskega jezera znaša 16 sežnjev, in sicer na več krajih severozahodne polovice, posebno v obližji otoka; največja globočina južnovzhodne polovice znaša le 13 sežnjev, in sicer precej na sredi te polovice. Sploh je severozahodna polovica povprek za 3 sežnje globokejša, kot južnovzhodna. Kraji so povsod precej jednako globoki in znašajo najmenj šest, največ osem sežnjev.

